

**Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми
потребами засобами музейної педагогіки: міждисциплінарний підхід**
Кравченко О.О., Варивода Ю.Ю.

Вступ. Діти та молодь з особливими освітніми потребами завжди були вразливою категорією. Довготривалий час вони були ізольовані від суспільства – діти навчалися у спеціалізованих школах, заклади освіти були малодоступними, працевлаштуватися було важко тощо. Суспільство мало упереджене ставлення щодо дітей та молоді з інвалідністю.

Сьогодні суспільство долає стереотипи, що існують у суспільстві, а також сприяє подоланню соціальної ізоляції дітей та молоді з особливими освітніми потребами.

Ще у 2001 році Україна звернула увагу на проблеми дітей з інвалідністю і почала активно шукати способи, як інтегрувати дітей з особливими освітніми потребами до освітнього середовища.

У 2009 році Україна ратифікувала міжнародні документи, які забезпечували права дітей згідно зі світовими стандартами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення. Відтак, можемо говорити, що саме з того розпочалася розбудова інклюзивного суспільства.

На сьогодні інклюзія має на меті не лише сприяння інтеграції дітей та молоді з особливими освітніми потребами у освітнє середовище, але й допомогти соціалізуватися у суспільстві.

Соціалізація особистості включає чимало чинників – виконання соціальних функцій та соціальних ролей є одними із них.

Соціальна реабілітація сприяє соціалізації дітей та молоді з особливими освітніми потребами, їхній соціокультурній адаптації та інтеграції у суспільне життя.

Відновлення соціальних функцій можливе через соціокультурну взаємодію. Музейна педагогіка може сприяти у розв'язанні цієї проблеми. Ураховуючи той факт, що сьогодні музеї адаптуються до вимог сучасного суспільства і

оцифровують експонати, створюють онлайн-екскурсії, 3D-тури тощо. Тому сьогодні, окрім відвідування музейних закладів, можна використовувати онлайн засоби.

Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки вимагає використання міждисциплінарного підходу. Міждисциплінарність дозволяє розглянути проблему з боку різних галузей і віднайти спільні способи її розв'язання. Також міждисциплінарний підхід зумовлює створення міждисциплінарної команди не лише для організації заходів, але й для супроводу під час надання цієї послуги.

Вважаємо, що подана інформація буде корисною для науково-педагогічних працівників, освітянам, психологам, соціальним працівникам, фахівцям інклюзивно-ресурсних центрів та музеїв, волонтерам, представникам громадських організацій тощо.

1.1 Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки

Сьогодні інвалідність є соціальним феноменом, що зумовлює забезпечення рівних прав та можливостей для людей з інвалідністю на всіх етапах їхнього життя.

Створення соціуму, який буде сприяти розкриттю потенціалу людини з інвалідністю, забезпечуватиме повної їхньої участі у життєдіяльності суспільства.

Якщо брати до уваги дітей та молодь з особливими освітніми потребами, то освітньому середовищу надається пріоритетна роль у їхній соціалізації та інтеграції у соціокультурне життя міста та / або громади.

Надання відповідних послуг закладами освіти сьогодні передбачене міжнародною нормативно-правовою базою та вітчизняним законодавством.

Конвенція ООН про права людей з інвалідністю визначає, що держави-учасниці повинні забезпечувати усі умови для створення інклюзивного суспільства. Відповідно до Статті 7 та Статті 24 Конвенції держави-учасниці

зобов'язані створити умови для дітей з інвалідністю з метою забезпечення їхнього права на освіту ⁸¹.

Серед інших міжнародних документів, які ратифікувала Україна, є Декларація прав дитини ООН, Міжнародні консультації із питань раннього навчання дітей з особливими освітніми потребами, Саламанкська декларація та програма дій з навчання осіб з особливими потребами, Стандартні правила урівняння можливостей інвалідів ООН тощо.

Стандартні правила забезпечення рівних можливостей (1994), а саме Правило 6, визнає принцип рівних можливостей для початкової, середньої та вищої освіти для дітей, підлітків та дорослих з обмеженням життєдіяльності в інтегрованих умовах ⁸².

Згідно визначення Міністерства освіти і науки України інклюзивне навчання – це «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» ⁸³.

Відтак метою інклюзивного навчання є створення умов для соціальної інтеграції та соціальної адаптації дітей та молоді з особливими освітніми потребами. Однак варто зауважити, що упровадження інклюзивної освіти передбачає не пристосування дитини з інвалідністю до освітнього середовища, а задоволення індивідуальних потреб дитини.

На думку А. Колупаєвої, інклюзивна освіта як складова соціальної політики є засобом досягнення соціальної інклюзії, оскільки основна ідея інклюзивної

⁸¹ Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 р. : станом на 6 лип. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 21.03.2023).

⁸² Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.

⁸³ Міністерство освіти і науки України – інклюзивне навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення: 21.03.2023).

освіти полягає в діях у напрямі: від інтегрування в освітній заклад – до інтегрування в суспільство⁸⁴.

В Україні забезпечує право на інклюзивну освіту Закон України «Про освіту». У Законі зазначено, що «держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти»⁸⁵.

Також згідно Закону заклади освіти повинні надавати корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги. У Законі зазначено, що «психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями»⁸⁶.

Відповідно до Закону України «Про освіту» «особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту»⁸⁶.

Реалізації Закону України «Про освіту» сприяють інклюзивно-ресурсні центри. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» інклюзивно-ресурсний центр – це «установа, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття

⁸⁴ Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики монографія. Київ ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

⁸⁵ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.03.2023).

⁸⁶ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.03.2023).

освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу» 86.

Інклюзивно-ресурсні центри допомагають закладам освіти надавати освітні послуги для дітей та молоді з особливими освітніми потребами. Така співпраця забезпечує доступність до здобуття освіти та інтеграцію у суспільне життя.

Вважаємо, що однією із запропонованих послуг, яку можуть надавати заклади освіти або використовувати її елементи під час організації освітнього процесу, є соціальна реабілітація засобами музейної педагогіки.

Надання такої послуги у закладі освіти передбачатиме реалізацію Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». У Законі визначено «основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності» 87.

Відповідно Закону реабілітація осіб з інвалідністю – це «система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації і медичними виробами» 87.

Також у цьому Законі визначено види реабілітації, серед яких також дано визначення соціальної реабілітації. Згідно зазначеного поняття соціальна реабілітація – це «система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності

⁸⁷ Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV : станом на 5 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 21.03.2023).

шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, задоволення потреби у забезпеченні допоміжними засобами реабілітації» 87.

Соціальна реабілітація особистості дитини з особливими освітніми потребами спрямована на формування та розвиток здібностей та якостей, що допомагають виконувати соціальні функції та ролі, що дає можливість бути повністю включеним у життєдіяльність освітнього середовища та суспільства.

Соціальна реабілітація засобами музейної педагогіки – це інноваційна технологія, яка сприятиме соціокультурній адаптації особистості дитини та молодій людині з особливими освітніми потребами, а також інтегруватиме їх до соціокультурної діяльності міста та / громади.

На думку І. Удовиченко, музейна педагогіка – педагогічна дисципліна, яка вивчає шляхи становлення гуманістичного світогляду, що базується на духовних цінностях, а також специфіку інтелектуального, етичного і естетичного розвитку особистості в процесі музейної комунікації 88.

Музейна педагогіка – це міждисциплінарна дисципліна, яка утворилася на перетині трьох дисциплін – музеєзнавства, педагогіки та психології 88. Саме її міждисциплінарність та мультифункціональність є базовими складниками у використанні під час соціальної реабілітації. Вона охоплює методи роботи під час екскурсій та екскурсійних занять (online та offline), методи педагогіки та психології. Усі вищезазначені методи сприяють відновленню соціальних функцій особистості, що і стає передумовою успішної соціалізації дітей та молоді з ООП.

Організація заходів щодо соціальної реабілітації дітей та молоді з ООП засобами музейної педагогіки передбачає не лише відвідування музеїв, а й використання засобів музейної педагогіки під час організації освітнього процесу, а саме під час викладання.

⁸⁸ Удовиченко І.В. Музейна педагогіка: теорія і практика : наук.-метод. посіб. К.: Логос, Національний музей історії України, 2017, 72 с.

Використання засобів музейної освіти можливе на кожному освітньому рівні – у закладах загальної середньої освіти під час опанування певних предметів (історія, природознавство, біологія, українська мова та література тощо) та під час організації дозвілля; у закладах фахової передвищої та вищої освіти під час набуття професійних компетентностей (застосування елементів онлайн-екскурсій, 3D-карт, онлайн-турів та ін.), проходження практичної підготовки (якщо говорити про організацію соціально-педагогічної діяльності) тощо.

Соціальна реабілітація засобами музейної педагогіки – це не тільки про соціокультурну адаптацію особистості з ООП, це і про їх соціальну залученість до громадської діяльності. Відтак, студентів можна залучати до організації екскурсій, проведення екскурсій по місту для першокурсників, надання порад для екскурсоводів під час роботи з особами з ООП тощо.

Отже, соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки як інноваційна послуга сприятиме соціокультурній адаптації та забезпечуватиме умови для їхньої участі у суспільному житті громади та / або міста.

1.2 Дослідження проблеми крізь призму міждисциплінарного підходу

Упродовж багатьох років інвалідність розглядалася крізь призму медичної моделі. Люди з інвалідністю були ізольовані від суспільства і не мали можливості бути рівноправними учасниками громадського життя. Це порушувало їхні права та перечило міжнародному та вітчизняному законодавству щодо рівності прав та можливостей усіх людей незалежно від їх індивідуальних особливостей.

Тому суспільству довелося шукати розв'язання цієї проблеми. Саме в той період виникла соціальна модель, яка має на меті створити умови, які б забезпечували дотримання прав усіх громадян без виключення.

Соціальної модель має на меті подолати стереотипи, що існують у суспільстві щодо соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. І основним завданням соціальної моделі є створення середовища, що сприятиме активізації людей з інвалідністю. Це допоможе їм бути більш самостійними та інтегрованими у суспільство ⁸⁹.

Соціальна модель використовує міждисциплінарний підход під час надання послуг людям з інвалідністю. Для того, щоб соціальна модель була ефективною, потрібно розуміти проблеми осіб з інвалідністю і створювати відповідне середовище. Саме тому для цього потрібна міждисциплінарна команда фахівців, які комплексно розв'язуватимуть проблеми осіб з інвалідністю ⁸⁹.

О. Гордійчук вважає, що інклюзивна діяльність – це «новий освітній вид діяльності, регламентований відповідною нормативно-правовою базою інклюзивної освіти, змістом якого є залучення осіб з особливими потребами в соціальне життя, в умови загальноосвітніх, позашкільних навчально-виховних та оздоровчо-виховних закладів, а результатом якого є прагнення і здатність фахівців високого рівня готовності вносити позитивні зміни для кожного учасника цього виду діяльності» ⁹⁰.

Ураховуючи той факт, що інклюзивна освіта чи то діяльність вимагає співпрацю різних фахівців, то вважаємо необхідним розглянути міждисциплінарний підхід у вивченні проблеми.

На думку А. Філіпенка, міждисциплінарний підхід дозволяє декільком різним дисциплінам інтегруватися для отримання більш узагальненого розуміння проблеми ⁹¹.

⁸⁹Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.

⁹⁰ Гордійчук О.Є. Міждисциплінарний підхід як невід'ємна умова інклюзивної діяльності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(31), Issue: 61, 2015, С. 25 – 28

⁹¹ Філіпенко А.С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *International relations, part «Economic sciences»*. Вип. 13, 2018, С. 7 – 13

О. Гордійчук вважає, що міждисциплінарність доцільно розглядати з кількох позицій, а саме:

1. міждисциплінарність – взаємопроникнення, взаємозбагачення підходів і методів різних наук (дисциплін);

2. міждисциплінарність – це можливість виявити, розпізнати, сприйняти те, що було прихованим у надрах окремо взятої науки за умови використання методів та інструментарію інших наук;

3. міждисциплінарність – це запозичення взаємопов’язаними науками методів, інструментарію, результатів дослідження, використання їхніх теоретичних схем, моделей, категорій, понять;

4. міждисциплінарність – це не лише запозичення методів, інструментарію різних наук, а й інтеграція останніх у сенсі конструювання міждисциплінарних об’єктів, предметів, опрацювання яких дозволяє отримати нове наукове знання;

5. міждисциплінарність – це науково-педагогічна новація, що породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним у межах окремо взятої науки з її специфічним, вузькоорієнтованим об’єктом, предметом і методами дослідження;

6. міждисциплінарність – у широкому, функціональному її розумінні – це синергія різних наук, що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання⁹².

На думку А. Філіпенка, основними факторами розвитку міждисциплінарності в науці та освіті є:

- іманентна складність (комплексність) природи і суспільства;
- потреба у дослідженні проблем і питань, які неможливо здійснити в рамках окремих дисциплін;
- необхідність розв’язання соціальних проблем національного і глобального характеру;

⁹² Гордійчук О.Є. Міждисциплінарний підхід як невід’ємна умова інклюзивної діяльності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(31), Issue: 61, 2015, С. 25 – 28

- суперечливий розвиток нових технологій (цифрових) ⁹³.

Міждисциплінарність вживається в широкому та вузькому значеннях; у широкому значенні – включає в себе мультидисциплінарність та трансдисциплінарність; у вузькому – власне міждисциплінарність.

А. Філіпенко вважає, що епістемологічні виміри міждисциплінарності набувають вирішального значення в процесі утвердження нових підходів у навчанні та в наукових дослідженнях ⁹³.

На думку А. Колот, міждисциплінарність на практиці реалізується у двох підходах:

- міждисциплінарність є сполучною ланкою між різними науками, неформально об'єднує їх, не порушуючи їх індивідуальності, унікальності, своєрідності;

- міждисциплінарність постає як реальний інструмент об'єднання наук, появи інтегрованих продуктів, проектів, міждисциплінарних об'єктів дослідження ⁹⁴.

Соціальна робота надає ряд соціальних послуг, серед яких є і з метою упровадження інклюзії. Однією з таких послуг є соціальна реабілітація, що входить до Класифікатора соціальних послуг України (Наказ Міністерства соціальної політики України № 429 від 23.06.2020 р.).

Інтеграція дітей та молоді з особливими освітніми потребами у життєдіяльність суспільства, їх соціалізація є пріоритетним завданням закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, соціальних служб тощо.

Надання послуги соціальна реабілітація засобами музейної педагогіки – це інноваційний інтерактивний метод, метою якого є покращення процесу соціокультурної соціалізації, адаптації та інтеграції.

⁹³ Філіпенко А.С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *International relations, part «Economic sciences»*. Вип. 13, 2018, С. 7 – 13

⁹⁴ Колот А. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2014. С.18–22

Дослідження проблем осіб з особливими освітніми потребами є актуальним для науковців соціальної сфери. Питання соціального становлення, соціалізації та соціальної реабілітації особистості з інвалідністю розкривається у працях А. Войтовської, А. Капської, Н. Коляди, Т. Кочубей, О. Кравченко, Т. Семигіної та ін.

Вивчення проблем реабілітації осіб з особливими освітніми потребами та технологій реабілітації, а також роль та місце в ній соціального працівника знайшли своє відображення в роботах А. Гутніцької, О. Замашкіної, О. Маковіччук, Л. Піц, О. Рассказової, С. Сапункової, Є. Стефанюк, О. Чуйко та ін.

Важливий внесок у вивчення музейної педагогіки як засобу соціальної реабілітації з особами з особливими освітніми потребами зробили О. Зіненко та М. Ясенівська (проблеми доступності, безбар'єрності, інклюзивності сучасних музейних просторів України), О. Міхно (приклади інклюзивної діяльності за допомогою засобів музейної педагогіки). Вивчення проблеми музейної педагогіки знайшли своє відображення в роботах Т. Лисенко та Н. Філіпчук.

Сьогодні створення інклюзивного середовища означає реалізацію Цілей сталого розвитку та розбудову недискримінаційного та доступного суспільства. Інклюзивний туризм та інклюзивну освіту вважаємо засобами надання послуги соціальної реабілітації для людей з інвалідністю, особливо для дітей та молоді. Переконанні, що ці вікові категорії повинні інтегруватися у суспільство, адже соціокультурне середовище є елементом успішної соціалізації.

Науковці, Н. Барна та А. Коротєєва, розглядають соціальну реабілітацію як «поновлення, включення в нормальний процес соціалізації хворих, осіб, що пережили стрес під час аварій, катастроф, стихійних лих тощо»⁹⁵.

На думку О. Кравченко, соціальна реабілітація – це «грунтовний результат реабілітаційної діяльності, який може досягатися лише завдяки комплексу дій усіх видів реабілітації, оскільки лише під час їх спільної реалізації можливе

⁹⁵ Барна Н.В., Коротєєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм : посібник. Київ, 2020, 125 с.

істинне і повноцінне відновлення здібностей інваліда до соціального функціонування»⁹⁶. Також науковиця зазначає, що «увесь комплекс заходів соціальної реабілітації має бути спрямований на відновлення і розвиток активного соціального суб'єкта, особистості, здатної до вольових зусиль, трудової мотивації, саморозвитку»⁹⁶.

На думку Я. Юрків, культурна самоактуалізація – це одна з необхідних умов соціальної реабілітації, вона сприяє активізації особистості до життєдіяльності суспільства⁹⁷.

Соціальна реабілітація дітей та молоді з інвалідністю забезпечує нормальне функціонування особистості, а також формування самої особистості. Тому для надання цієї послуги потрібні такі засоби, технології та методи, які б сприяли не лише фізичному розвитку особистості, але й соціальному та культурному. Я. Юрків вважає, що соціально-реабілітаційна діяльність має базуватися на таких принципах:

- принцип гуманізму, що передбачає гідного ставлення до особистості з інвалідністю та урахування усіх цілей суспільства та особистості;

- принцип опори на провідну діяльність, тобто при наданні послуги соціальної реабілітації ключовим є урахування віку дитини та психологічних особливостей вікової категорії;

- принцип навчання діяльності передбачає самоактуалізацію особистості за допомогою оволодіння певними знаннями, діяльністю, формування та розвитку soft skills тощо;

⁹⁶ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.

⁹⁷ Юрків Я.І. Роль соціального педагога в реабілітації дітей з обмеженими можливостями. URL: <http://xn--e1aaifpcds8ay4h.com.ua/pages/view/279> (дата звернення: 21.03.2023).

- принцип опори на позитивні та сильні сторони особистості дитини, а саме створення соціально-психологічного середовища, яке сприятиме мотивації, успішності дитини, будуватиме довірливі стосунки дитини та суспільства⁹⁸.

На думку М. Корєнєва, інвалідність може впливати на соціальний статус особистості і зумовлює виникнення певних проблем. Соціально-психологічна реабілітація спрямована на розв'язання цих проблем за допомогою створення команди, яка буде включати медичних працівників, психологів, педагогів, соціальних працівників та інших фахівців⁹⁹.

Відтак вважаємо, що *соціальну реабілітацію дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки* необхідно розглядати як міждисциплінарний предмет дослідження, що передбачає синтез окремих наукових дисциплін: музейної педагогіки, інклюзії, туризму, соціальної роботи, педагогіки, соціальної педагогіки, психології, краєзнавства, рекреаційної географії, медичної реабілітації тощо. Як зазначає О. Кравченко, вивчення комплексу дисциплін, що зосереджені на предметі дослідження з позицій предметної проєкції, дає змогу отримати цілісне знання про феномен проблеми¹⁰⁰.

Вважаємо, що міждисциплінарність дає змогу більш ширше дослідити потенціал методології та пошуку тих методів, які сприятимуть розв'язанню проблеми. У межах однієї наукової дисципліни неможливо вивчити всебічно проблему. Однак проблема соціальної реабілітації вимагає детального та різнобічного дослідження, оскільки це впливає на пошук рішень та шляхів розв'язання цієї проблеми.

⁹⁸ Юрієв Я.І. Роль соціального педагога в реабілітації дітей з обмеженими можливостями. URL: <http://xn--e1aajfpeds8ay4h.com.ua/pages/view/279> (дата звернення: 21.03.2023).

⁹⁹ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.

¹⁰⁰ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.

На думку О. Кравченко, застосування міждисциплінарного підходу в обґрунтуванні системи соціально-психологічної реабілітації пов'язане з потребою синтезу й взаємозбагачення відомих концепцій інклюзивного освітньо-виховного процесу. Взаємопроникнення категорій, екстраполяції підходів проявляється як в узагальненні часткових, так і в конкретизації загальних підходів, проникненні їх з однієї наукової галузі в іншу. Це сприяє створенню інтегративної системи знань про інклюзивні освітньо-виховні процеси для пошуку інноваційних та ефективних засобів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з інвалідністю. Така система цілісно й логічно відображає сукупність наукових уявлень про всі їх складові й фактори 100.

Також О. Кравченко зазначає, що рівень міждисциплінарного дослідження певної проблеми варто називати методологічним, оскільки він дозволяє виявити дослідницький потенціал декількох галузей наукового знання чи наукових дисциплін, а також визначити їхній внесок у теоретичне обґрунтування проблеми дослідження 100.

Принципи соціальної реабілітації вимагають від суспільства – забезпечення медичних, соціальних, освітніх, економічних умов. Такий підхід заперечує наявні стереотипи суспільства, що людина з інвалідністю повинна адаптуватися до середовища, в якому вона існує.

Необхідно зазначити, що принципи соціальної реабілітації взаємопов'язані з принципами інклюзії, адже мають на меті сприяти соціальній адаптації.

Сучасне інклюзивне суспільство повинно ґрунтуватися на загальнолюдських фундаментальних цінностях, таких як:

- забезпечення прав і свобод членів суспільства, верховенство закону і права;
- екологічна безпека та життя людства є першочерговими цілями державної політики;

- створення мотивацій для членів суспільства щодо активної їх участі у соціальній, громадській, економічній і політичній діяльності на макро і мікрорівнях;
- активна участь громадян у формуванні і реалізації політики відкритості, відповідальності, прозорості можлива тільки за існування розвиненого, сильного громадського суспільства;
- доступність всіх, без виключень, громадян до суспільної інфраструктури: громадських центрів, соціальних служб, дитячих садочків, шкіл, закладів освіти, лікарень, місць відпочинку, рекреаційних регіонів, послуг транспортування, і також до інформації ¹⁰¹.

Міжнародне та вітчизняне законодавство визначають, що дотримання та рівність прав людей є важливим фактором, що впливає соціальну, культурну, освітню, політичну, економічну сфери, міжнародні зв'язки держав, забезпечує мир і міжнародне взаєморозуміння.

Вважаємо, що соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки може стати технологією, яка буде забезпечувати доступність та рівність прав.

Щоб соціальна реабілітація засобами музейної педагогіки сприяла інтеграції дітей та молоді з особливими освітніми потребами, вважаємо необхідним дослідити міждисциплінарні зв'язки та їхній вплив на особистість та суспільство. На нашу думку, є доцільним вивчення таких дисциплін – музеєзнавство, музейна педагогіка, педагогіка, психологія, інклюзивна освіта, соціальна політика, соціальна робота, соціальна педагогіка, молодіжна робота, медицина, медична реабілітація, туризмологія, рекреаційна географія, географія туризму, краєзнавство, економіка та маркетинг.

Музеєзнавство – це формуюча наукова дисципліна, яка вивчає специфічне музейне відношення людини до дійсності й породжений ним феномен музею, яка

¹⁰¹ Барна Н.В., Коротеєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм : посібник. Київ, 2020, 125 с.

досліджує процеси зберігання соціальної інформації, її пізнання та передачі за допомогою музейних предметів, а також розвиток музейної справи та направлення музейної діяльності¹⁰².

Завданнями сучасного музею є:

- розширити сферу освіти засобами музейної педагогіки;
- сприяти розвитку творчої особистості;
- формувати національну свідомість у дітей та молоді;
- берегти традиції українського народу;
- сприяти формуванню ціннісної системи особистості;
- популяризувати музеї серед молоді;
- сприяти соціалізації та соціокультурній адаптації дітей та молоді;
- забезпечувати умови для інтеграції дітей та молоді з інвалідністю;
- співпрацювати із закладами освіти, закладами соціальної сфери¹⁰².

Відтак варто зазначити соціальні функції музею, до яких відносять:

- функція документування;
- функція навчання та виховання;
- функція організації вільного часу¹⁰³.

Взаємодію музею та його аудиторії вивчає *музейна педагогіка*.

Музейна педагогіка, за І. Удовиченко, – це «педагогічна дисципліна, яка вивчає шляхи становлення гуманістичного світогляду, що базується на духовних цінностях, а також специфіку інтелектуального, етичного і естетичного розвитку особистості у процесі музейної комунікації»¹⁰⁴.

Варто зазначити, що музейна педагогіка утворилася на перетині музеєзнавства, педагогіки та психології. Саме це робить її поліфункціональною, що дозволяє застосовувати засоби музейної педагогіки у різних сферах життя.

¹⁰² Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник / О.О. Салата. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.

¹⁰³ Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник / О.О. Салата. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.

¹⁰⁴ Удовиченко І.В. Музейна педагогіка: теорія і практика : наук.-метод. посіб. К.: Логос, Національний музей історії України, 2017, 72 с.

Багатофункціональність музейної педагогіки полягає у збагаченні духовної культури особистості, соціокультурної адаптації, формуванні емоційно-ціннісної сфери, інтеграції знань з різних галузей, створення середовища для комунікації. Музейна педагогіка водночас може виступати потужним ресурсом і дієвим інструментарієм для модернізації освітнього середовища та впровадження інклюзивної освіти та туризму.

Сьогодні звичний похід до музею повинен ґрунтуватися на добровільному бажанні, інтересу та значущості. Музейна педагогіка може стати методом взаємодії працівників культурної, освітньої та соціальної сфер з дітьми та молоддю з інвалідністю.

Варто зазначити, що вперше проблему музею як осередка соціальної інклюзії було порушено британським науковцем Річардом Санделл¹⁰⁵. Він вважав, що соціальна інклюзія у музеї матиме форму спеціальної програми, спрямованої на взаємодію з ізольованими групами населення, у тому числі інваліди. А також музеї стимулюватимуть до соціальних змін, що сприятимуть подоланню негативних стереотипів у суспільстві¹⁰⁵.

Становлення особистості, її місце та роль у суспільстві вивчають педагогіка, психологія, соціальна політика, соціальна робота, соціальна педагогіка, інклюзивна освіта та молодіжна робота.

Предметом педагогіки як науки про виховання, навчання й освіти людини є обґрунтування найбільш ефективних шляхів соціалізації особистості. Його конкретизують у завданнях, серед яких розробка і впровадження теоретичних основ навчання і виховання; визначення змісту навчання і виховання; розробка ефективних методів і форм освітнього процесу, однією з яких є інклюзивний туризм, що зумовлює потребу його теоретико-методичної розробки та практичного впровадження.

¹⁰⁵ Sandell R. (1998) Museums as agents of social inclusion. *Museum Management and Curatorship*. Vol. 17 (4). P. 401–418

Соціалізацію можна розглядати як процес становлення соціальної особистості, навчання та засвоєння індивідом соціальних норм і культурних цінностей, установок та зразків поведінки того суспільства, соціальної групи і громади, до яких він належить ¹⁰⁶.

Також однією з основних галузей науки, яка досліджує виникнення, функціонування та розвиток психіки є психологія. Психологія як наука вивчає факти, закономірності, механізми психологічного життя людей і тварин. Взаємовідносини живих істот з навколишнім світом реалізуються за допомогою психіки – як складної сигнальної системи, до якої входять почуття та образи, настанови й мотиви, процеси спілкування та ідеальні предметні дії, емоційні стани та інші психічні властивості ¹⁰⁷.

Пізнання самого себе є достатньо важливим, як і пізнання навколишнього світу, тому основами загальнопсихологічних знань повинен володіти кожен. Це допомагає правильно взаємодіяти з іншими людьми, прагнути постійного вдосконалення і розвитку, впевнено почуватися в будь-якому середовищі.

Результатом наукових досліджень у психології є психологічні закони, закономірності, підходи, наукові факти, методи і принципи. Результат професійної діяльності в галузі психологічної практики – психологічно здорова, соціально адаптована й гармонійна особистість. У зв'язку з цим актуальним є теоретичне обґрунтування та впровадження методик, прийомів і технологій надання психологічної допомоги дітям та молоді з інвалідністю з урахуванням їхніх індивідуальних, вікових і соціальних особливостей, розуміння індивідуальності крізь призму їхніх специфічних життєвих обставин, життєвого шляху, проблем і перспектив ¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Пірен М., Ясенова А. Соціалізація молоді в українському суспільстві: стан, особливості становлення. *Освіта регіону*. Вип. 11, 2011 С. 267

¹⁰⁷ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2022. 272 с.

¹⁰⁸ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2022. 272 с.

Соціальна політика — комплекс заходів державного та недержавного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад¹⁰⁹.

Мета соціальної політики — створення умов для розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, всебічного розкриття творчого потенціалу людини, її сутнісних сил, досягнення в суспільстві суспільної злагоди і стабільності¹⁰⁹.

Головним завданням соціальної політики є забезпечення чіткого функціонування всієї системи соціально-політичних інститутів — суб'єктів такої політики; координація функціонування різних елементів системи; формування оптимального співвідношення між різними формами, методами, засобами з метою одержання очікуваних результатів¹⁰⁹.

Соціальна робота сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній єдності, а також наснаженню та незалежності людей, залучає окремих фізичних осіб, групи, та суспільні структури до вирішення проблем осіб, сімей що перебувають в складних життєвих обставинах та покращення якості їх життя та добробуту, на засадах принципів соціальної справедливості, дотримання прав людини, колективної відповідальності та поваги, протидіє факторам соціального виключення та сприяє дотриманню прав людини¹¹⁰.

Окремою галуззю наукового знання, що вивчає процес соціалізації особистості, є соціальна педагогіка, яка вивчає закономірності й механізми становлення і розвитку особистості в процесі здобуття освіти і виховання у різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтовану діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ і соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей та молоді в процесі

¹⁰⁹ Соціальна політика – Україна. Україна – Інформаційно-довідковий сайт «Україна». URL: http://proukraine.net.ua/?page_id=759 (дата звернення: 21.03.2023).

¹¹⁰ Соціальна робота, її мета і завдання. Школа соціальної роботи імені професора Володимира Полтавця. URL: <https://ssw.ukma.edu.ua/node/6> (дата звернення: 21.03.2023).

вирішення суспільних, політичних, економічних та інших проблем суспільства¹¹¹.

Провідною функцією соціальної педагогіки є інтегративна. Отже, сферу соціально-педагогічних досліджень становить науково-практичний аналіз виховного потенціалу суспільства, напрями його актуалізації, визначення різних форм інтеграції суспільно-виховних зусиль, спрямованих на соціалізацію особистості¹¹¹.

Концепція інклюзивної освіти отримала розвиток із концепції інтеграції, що застосовується під час переходу до нових підходів освіти дітей з особливими освітніми потребами. Переосмислення процесу інтеграції зумовило виникнення «інклюзивної освіти».

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності¹¹².

Інклюзивна освіта виконує такі:

- правова (забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття освіти в умовах звичайних закладів освіти за місцем проживання дитини; попередження і боротьба з виключенням в освіті; виявлення й усунення чинників, що перешкоджають реалізації права дитини з інвалідністю на освіту на умовах рівності і доступності);

- соціалізація (засвоєння дітьми з особливими освітніми потребами широкого кола цінностей, соціальних ролей і очікувань, на основі яких складається повсякденне життя людей, а також цінностей, що пропагуються закладом освіти; формування людської особисті на основі засвоєння дітьми з інвалідністю знань, навичок, цінностей культурної спадщини, накопичених

¹¹¹ Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 576 с.

¹¹² Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

соціумом; включення дітей з інвалідністю у соціокультурний простір класу, школи, громади, держави);

- виховна (формування позитивного і толерантного ставлення суспільства до осіб з інвалідністю як до рівних, створення соціокультурного середовища; формування у дітей з особливими освітніми потребами почуття поваги і власної гідності, усвідомлення, що вони є повноцінними членами суспільства);

- освітня (засвоєння дітьми з інвалідністю системи знань, умінь і навичок, необхідних для розвитку потенціалу та подальшої успішної інтеграції у суспільство);

- економічна (підготовка осіб з особливими освітніми потребами до трудової діяльності, розвиток і використання їхнього потенціалу на ринку праці; зменшення кількості громадян, що перебувають на соціальному забезпеченні у держави) ¹¹³.

Інклюзивна освіта вимагає радикальних змін в культурі, політиці та у практичній діяльності закладів освіти, а також створення інклюзивного освітнього середовища та інклюзивного суспільства загалом.

Молодіжну роботу зазвичай розуміють як інструмент для особистісного розвитку, соціальної інтеграції та активного громадянства молодих людей. Молодіжна робота є «ключовим словом» для всіх видів діяльності соціального, культурного, освітнього або політичного характеру, що робиться разом з молоддю, для молоді та силами самої молоді ¹¹⁴.

Молодіжна робота зазвичай має такі характеристики:

- ціннісно-орієнтована: молодіжна робота намагається слугувати більш високим цілям – інклюзії та соціальній згуртованості;
- орієнтована на потреби молоді: молодіжна робота обслуговує ключові потреби та сподівання молоді, визначені самими молодими людьми;

¹¹³ Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

¹¹⁴ Молодіжна робота. The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Rule of Law for 700 million citizens. URL: <https://www.coe.int/uk/web/youth-portfolio/youth-work-essentials> (дата звернення: 21.03.2023).

- добровільна: молодіжна робота не є обов'язковою і спирається на добровільну участь молоді;
- розвивальна: молодіжна робота спрямована на особистісний, соціальний та етичний розвиток молодих людей;
- саморефлексивна та критична: молодіжна робота намагається переконатися, що вона робить усе можливе, щоб відповідати її місії;
- побудована на стосунках: молодіжна робота шукає аутентичного, справжнього спілкування з молодими людьми й робить свій внесок у підтримку життєздатності громад 114.

Не менш важливою є медицина під час надання послуги соціальної реабілітації. Медицина (лат. *medicina*, від *medicus* — лікарський, лікувальний) — система наукових знань і практичної діяльності, метою якої є зміцнення і збереження здоров'я, подовження життя людини, профілактика й лікування хвороб. Медицина вивчає будову і процеси життєдіяльності організму людини в нормі і при патології; фактори природного і соціального середовища в аспекті їх позитивного або негативного впливу на стан здоров'я людей; власне хвороби людини (їх причини, механізми виникнення, розвиток і характерні ознаки), а також можливості використання різних фізичних, хімічних, біологічних і технічних факторів та пристроїв для попередження, виявлення і лікування захворювань. На цій основі розробляються рекомендації з найбільш раціонального способу життя, режиму праці та відпочинку, харчування; заходи, що забезпечують оптимальні гігієнічні умови життя; безпечні умови праці; раціональне виховання, а також методи виявлення, способи профілактики і лікування різних хвороб. Коло інтересів медицини охоплює всі сфери життя людини, що перетворює її в систему наукових знань про здоров'я і хвороби, умови індивідуального і суспільного життя сучасної людини ¹¹⁵.

Вважаємо, необхідним виокремити медичну реабілітацію, що є фундаментом реабілітаційного процесу. Від її ефективності залежить

¹¹⁵ Шикова В. В. МЕДИЦИНА. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1363/medicina> (дата звернення: 21.03.2023).

застосування наступних видів реабілітації, їхні тривалість і обсяг. Завдання медичної реабілітації – відновлення здоров'я; запобігання ускладненням; відновлення або часткова чи повна компенсація втрачених функцій тощо 115.

Складовою частиною медичної реабілітації є фізична реабілітація, яка мобілізує сили організму, активізує його захисні й пристосувальні механізми, запобігає ускладненням, прискорює відновлення функцій органів та систем, адаптує до фізичних навантажень, відновлює працездатність 115.

Динамізм туризму, ускладнення його суспільних функцій поставили проблему формування синтетичного напрямку наукових досліджень, що має за мету всебічне дослідження туризму як складного поліфункціонального процесу¹¹⁶. Туризмологія – науковий напрям, у межах якого сполучаються різноманітні дослідження туризму як суспільного явища. Завданням туризмології є розробка теорії функціонування туризму. Багатогранність явища робить таке завдання складним і в той же час актуальним. Можна виділити такі аспекти функціонування туризму, які практично сформувались у певні напрями досліджень: економічний, історичний, географічний, соціальний, екологічний, політичний, культурний, психологічний¹¹⁷.

Рекреаційна географія – галузь географічних знань, яка, спираючись на рекреаційну функцію як необхідну складову суспільного відтворення, займається розробкою теоретико-методичних засад територіальної організації відпочинку та оздоровлення¹¹⁸.

Географія туризму – це, передусім, наука про туристсько-рекреаційні форми природокористування, які складаються в певних умовах території під впливом

¹¹⁶ Любіцева О.О. **Туризмознавство: вступ до фаху**: підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 335 с.

¹¹⁷ Любіцева О.О. **Туризмознавство: вступ до фаху**: підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 335 с.

¹¹⁸ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.

системи стимулюючих, стабілізуючих чи лімітуючих чинників природного, соціально-економічного, ринкового характеру 118.

Географія туризму як географічна наука має вносити в туризмологію просторову складову, «об'ємне бачення» туристичного процесу. Тобто не тільки як процесу переміщення туристів у просторі, а й як динаміку розвитку в часі, де на кожному з етапів ми маємо певну геопросторову організацію, що дозволяє обґрунтовано прогнозувати розвиток туристичного процесу 118.

Тобто, завдання географії туризму на сучасному етапі вбачаються у вирішенні питань регіоналізації туризму на основі науково обґрунтованого районування, визначення тих «керованих» територіальних одиниць, які реально формуються в конкретних умовах території і можуть виступати реальними одиницями планування й управління 118.

Вважаємо, що соціальна реабілітація засобами музейної педагогіки модифікує наукові підходи, методи та технології в галузі соціальної роботи.

Відповідно Закону України «Про соціальні послуги» соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають.

Відповідно до Класифікатора соціальних послуг соціальна реабілітація – це послуга, що спрямована на підвищення рівня соціального функціонування та задоволення потреб особистості, подолання ризиків та кризових ситуацій через отримання послуги.

Надання цієї послуги потребує більш детального та ґрунтовного вивчення форм, методів та підходів для її кваліфікованого надання дітям та молоді з особливими освітніми потребами з різними нозологіями.

Заклади освіти є одним із визначних місць формування та становлення особистості дитини, саме тому вони повинні сприяти соціальному, духовному, культурному та моральному розвитку дитини. Фундаментом освітнього процесу мають бути засади моралі, добра, культурні надбання та національні традиції. Це все є доробком краєзнавства.

Краєзнавство – збір, накопичення і популяризація відомостей про певну територію з різних точок зору: географії, геології, метеорології, рослинного і тваринного світу, населення, господарства, історії, культури тощо. Об'єктом вивчення краєзнавства є «край» – умовне поняття. Межі території дослідження залежать від того, хто і з якою метою вивчає цей край ¹¹⁹.

Предметом вивчення є природа, топоніміка, історія, склад населення, господарство, культура. Краєзнавство розглядають як комплекс наукових дисциплін, різних щодо змісту, і спеціальних методик, але таких, які ведуть у своїй сукупності до наукового і всебічного пізнання краю ¹¹⁹.

Мету краєзнавчої діяльності конкретизують завдання, пріоритетними серед яких є інтелектуальний розвиток, формування особистісних якостей, збереження та зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я особистості; створення сприятливих умов для самопізнання, самовизначення, розвитку здібностей та реалізації особистості ¹²⁰.

На думку О. Кравченко, уваги заслуговує наукове вивчення виховного впливу краєзнавства на вольову, емоційну й інтелектуальну сфери дітей та молоді, у тому числі з інвалідністю, а також обґрунтування функцій краєзнавства, зокрема освітньо-пізнавальної, виховно-розвивальної, соціалізаційної, культурно-дозвіллевої й оздоровчої ¹²¹.

Економічна сторона має важливе значення для надання послуги соціальної реабілітації. *Оскільки економіка – це теорія управління господарством, суспільними господарськими системами різних розмірів (від домогосподарства до загальнолюдського глобального господарства планети Земля), різних видів (натуральне і грошове) і різних епох. Суспільна наука, що вивчає ефективне*

¹¹⁹ Краєзнавство. *Google Sites: Sign-in*. URL: <https://sites.google.com/site/kiievsinoznavstvo306/> (дата звернення: 21.03.2023).

¹²⁰ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2022. 272 с.

¹²¹ Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2022. 272 с.

використання обмежених ресурсів, розглядає питання організації та управління виробництва, розподілу, обміну, збуту й споживання товарів та послуг ¹²².

Раціональне та доцільне використання економічного потенціалу сприятиме якісному наданню послуги соціальної реабілітації. Розширення можливостей закладів та установ, які надають цю послугу.

Окрім вищеперерахованих галузей, у сучасному суспільстві необхідно зазначити таку галузь, як маркетинг. Сьогодні маркетинг використовують в усіх сферах життєдіяльності. Маркетинг – комплексна система організації виробництва і збуту продукції, орієнтована на задоволення потреб конкретних споживачів і отримання прибутку на основі дослідження і прогнозування ринку, вивчення внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства-експортера, розробки стратегії і тактики поведінки на ринку за допомогою маркетингових програм ¹²³.

Сучасний маркетинг – це особлива галузь економічної науки, яка займається вирішенням проблем раціоналізації у широкому розумінні шляхом розробки відповідного інструментарію ¹²⁴.

Головною особливістю маркетингу є те, що його діяльність орієнтується на потреби. Саме потреби споживачів є основним об'єктом уваги виробників товарів і послуг ¹²⁴.

Використання маркетингу у наданні послуги соціальної реабілітації засобами музейної педагогіки сприятиме інформуванню населення про цю послугу та можливості отримання її. Такий підхід сприяє забезпеченню рівноправності усього населення та доступності.

¹²² Економічні науки. *Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/321> (дата звернення: 21.03.2023).

¹²³ Олексенко Р.І., Краскова І.О., Поліщук М.М. Функції та роль маркетингу в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*, №11, 2011. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=777> (дата звернення: 21.03.2023).

¹²⁴ Олексенко Р.І., Краскова І.О., Поліщук М.М. Функції та роль маркетингу в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*, №11, 2011. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=777> (дата звернення: 21.03.2023).

Відповідні міждисциплінарні дослідження сприятимуть пошуку шляхів розв'язання проблем соціальної реабілітації засобами музейної педагогіки. Також такий підхід допоможе якнайкраще дослідити проблему та вивчити крізь призму різних галузей.

Отже, соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки буде ефективною за умови використання міждисциплінарного підходу, який спрямований на дослідження проблеми за допомогою інтеграції знань, використання різних методів пізнання, що чим забезпечує перехід до нового етапу її розвитку, адекватного сучасній динаміці соціальних відносин.

Висновки

Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки є одним із головних елементів реалізації інклюзивної освіти та розбудови інклюзивного суспільства.

Надання цієї послуги передбачає використання міждисциплінарного підходу. Проаналізувавши наукову літературу, можна зауважити, що міждисциплінарний підхід має на меті вивчення проблеми крізь призму різних галузей для пошуку спільних шляхів та / або методів розв'язань.

Окрім того варто зазначити, що міждисциплінарність сприяє утворенню нового наукового знання, а не лише об'єднанню та інтегруванню існуючих методів.

Дослідивши, міждисциплінарні зв'язки соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки, можна зазначити, що надання цієї послуги вимагає створення потужної міждисциплінарної команди для урахування усіх індивідуальних потреб кожної особистості.

Під час дослідження нами було виокремлено та вивчено такі міждисциплінарні зв'язки – музеєзнавство, музейна педагогіка, педагогіка, психологія, інклюзивна освіта, соціальна політика, соціальна робота, соціальна

педагогіка, молодіжна робота, медицина, медична реабілітація, туризмологія, рекреаційна географія, географія туризму, краєзнавство, економіка та маркетинг.

Урахування особливостей кожної галузі сприятиме організації соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки.

Вважаємо, що соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки сприятиме відновленню соціальних функцій, розкриттю потенціалу особистості, що у свою чергу допомагатиме їй у соціокультурній адаптації та інтеграції у освітнє середовище та життя міста та / або громади.

Анотація

У статті розглянуто засади соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки. Вивчено нормативно-правову базу, що забезпечує надання цієї послуги. Розглянуто поняття «соціальна реабілітація», «інклюзивне навчання», «психолого-педагогічні послуги», «інклюзивно-ресурсний центр» та його роль. Також авторами досліджено міждисциплінарний підхід у розв'язанні проблеми. Вивчено міждисциплінарні зв'язки з іншими галузями. Окрім цього, окреслено завдання та принципи сучасного музею. У контексті дослідження розглянуто взаємодію музейної діяльності та соціальної реабілітації.

Література

1. Барна Н.В., Коротєєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм : посібник. Київ, 2020, 125 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Видавничий центр «Академія», 2002. 576 с.
3. Гордійчук О.Є. Міждисциплінарний підхід як невід'ємна умова інклюзивної діяльності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(31), Issue: 61, 2015, С. 25 – 28

4. Економічні науки. *Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/321> (дата звернення: 21.03.2023).
5. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
6. Колот А. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2014. С.18–22
7. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики монографія. Київ ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
8. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 р. : станом на 6 лип. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 21.03.2023).
9. Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.
10. Краєзнавство. *Google Sites: Sign-in*. URL: <https://sites.google.com/site/kiievsinoznavstvo306/> (дата звернення: 21.03.2023).
11. Любіцева О.О. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 335 с.
12. Міністерство освіти і науки України – інклюзивне навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення: 21.03.2023).
13. Молодіжна робота. The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Rule of Law for 700 million citizens. URL: <https://www.coe.int/uk/web/youth-portfolio/youth-work-essentials> (дата звернення: 21.03.2023).

14. Олексенко Р.І., Краскова І.О., Поліщук М.М. Функції та роль маркетингу в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*, №11, 2011. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=777> (дата звернення: 21.03.2023).
15. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник / О.О. Салата. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
16. Пірен М., Ясенова А. Соціалізація молоді в українському суспільстві: стан, особливості становлення. *Освіта регіону*. Вип. 11, 2011 С. 267
17. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.03.2023).
18. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV : станом на 5 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 21.03.2023).
19. Соціальна політика – Україна. *Україна – Інформаційно-довідковий сайт «Україна»*. URL: http://proukraine.net.ua/?page_id=759 (дата звернення: 21.03.2023).
20. Соціальна робота, її мета і завдання. *Школа соціальної роботи імені професора Володимира Полтавця*. URL: <https://ssw.ukma.edu.ua/node/6> (дата звернення: 21.03.2023).
21. Удовиченко І.В. Музейна педагогіка: теорія і практика : наук.-метод. посіб. К.: Логос, Національний музей історії України, 2017, 72 с.
22. Філіпенко А.С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *International relations, part «Economic sciences»*. Вип. 13, 2018, С. 7 – 13
23. Шикова В. В. МЕДИЦИНА. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1363/medicina> (дата звернення: 21.03.2023).